

Var det sin eller hans kone Jens kyssede?

Refleksiv reference i sætningskløvning og pseudokløvning

Michael Nguyen

Abstract

A recurring issue in prescriptive Danish grammar is the reflexive use of *sin* and *hans*, e.g., *Han kyssede sin/hans* ('He kissed his wife'). As stated in many grammars and by the Danish Language Council (Dansk Sprognævn), the principal rule for standard Danish dictates that *sin* is used when referring to the subject of the clause ('He kissed his own wife'), while *hans* is used in all other cases ('He kissed another man's wife'). This distinction also applies to the use of *sig* and *ham* ('him(self)'). Noteably, clefts and pseudoclefts are exceptions to the principal rule. Simplifying somewhat, grammars and the Danish Language Council recommend the use of *sin* and *sig* in such cleft constructions when these pronouns refer to the subject of the subordinate clause, e.g. *Det var sin kone han kyssede* ('It was his own wife he kissed'). Based on the data from two text corpora (one comprising novels from 1870-1899 and the other comprising modern national newspapers), I show that the recommendations of the grammars and of The Danish Language Council do not align entirely with actual written language usage. Consequently, I propose that it is reasonable to reconsider these recommendations.

Nøgleord

possessive og refleksive pronomener, sprognormer, præskriptivisme, korpuslingvistik

1. Indledning

Eksemplet i titlen peger på et klassisk sprogrigtighedsproblem: Skal man i standarddansk bruge *sin* eller *hans* når Jens kysser den kvinde han er gift med? Det er ikke kun lingvister der har været opmærksomme på dette problem (se fx referencerne i Diderichsen 1939), men også ikkelingvister (se fx de mange diskussioner og sider med sproglige råd på nettet). Dansk Sprognævn får desuden ofte spørgsmål om *sin* og *hans* fra selv erfarne kor-

rekturlæsere. Selvom det især er brugen af *sin* og *hans* der forbindes med det klassiske sprogrigtighedsproblem, hører brugen af *sig (selv)* overfor *ham (selv)* hører også til problemkomplekset.¹

Den klassiske prækriptive hovedregel for standarddansk er: Når pronomenet refererer til et singularissubjekt, bruges *sin* og *sig (selv)* (fx Dansk Sprognævn u.å.; Diderichsen 1962: 55-56); *hans* og *ham (selv)* bruges i andre tilfælde. Se følgende eksempler:

- (1) Jens tog **sin/hans** hat og gik. (Jens tog sin egen eller en andens hat).
 (2) Jens vaskede **sig selv/ham selv**. (Jens vaskede sig selv eller en anden).

Hovedreglen er ikke undtagelsesløs; i 'skjulte sætninger' anbefales det at man fraviger den (se afsnit 2). Det samme gælder ved 'sætningskløvning' (*Det var sin hat han tog*) og ved 'pseudokløvning' (*Det han tog, var sin hat*) (se afsnit 2 og 3). Ved reference til pluralissubjekt anbefales brugen af *deres* og *sig (selv)* i alle grammatiske kontekster.

I denne artikel undersøges det hvilke pronomener der bruges i sætningskløvning og pseudokløvning. Sprogbrugen undersøges i to skriftsprogskorpusser: (i) korpusset MeMo, som indeholder data fra romaner fra det moderne gennembrud (1870-1899), og (ii) et sprognævnskorpus som indeholder data fra landsdækkende aviser i perioden 1999-2023. Dette korpus kalder jeg i kortform LA (for landsdækkende aviser). Formålet med artiklen er dels at redegøre for sprogbrugen, dels at give et konstruktivt bidrag til hvilke anbefalinger Dansk Sprognævn bør udstikke for skriftsproget.

Sætningskløvning generelt er blevet indgående behandlet (fx Christensen 2019; E. Hansen 1995; Togeby 2009), og det samme gælder alternationen mellem *sin* og *hans* og alternationen mellem *sig (selv)* og *ham (selv)* udenfor begge typer kløvning (fx Jensen 2009; Ehlers 2024). Der er derimod blevet skrevet meget mindre om pseudokløvning (se dog Dyhr 1978). Artiklen bidrager således til at dække et hul i forskningslitteraturen.

Artiklen er struktureret således: Først gennemgås kort litteraturen om

¹ Når jeg i det følgende taler om *sin*, taler jeg om alle dets bøjningsformer (*sin, sit* og *sine*). Når jeg taler om *ham (selv)*, taler jeg også om *hende, den, det* og *én (selv)* – og tilsvarende om *hans*, som også dækker over *hendes, dens, dets* og *ens*. Det vil fremgå klart når jeg kun taler om ordformerne *ham (selv)*, *hans* osv. Parentesen rundt om *selv* bruges når noget gør sig gældende uanset om *selv* er til stede, modsat når *selv* står uden parentes.

sin og *sig (selv)* i skjulte sætninger og i sætningskløvning og pseudokløvning (afsnit 2), og dernæst præsenteres sætningskløvning og pseudokløvning (afsnit 3). Derefter gennemgås undersøgelsens data og metoder (afsnit 4) samt dens resultater (afsnit 5). Endelig diskuteres det hvilke ændringer i Sprognettets anbefalinger disse resultater kan give anledning til (afsnit 6).

2. Litteraturen om *sin* og *sig (selv)* i skjulte sætninger og i sætningskløvning og pseudokløvning

Som nævnt anbefales det at hovedreglen fraviges ved såkaldt skjulte sætninger. Betegnelsen 'skjulte sætninger' omfatter både en række ikkefinitte og ikkeverbale konstruktioner, og fælles for dem er at de uden større betydningsændring kan parafraseres til en enkel sætning. Fravigelsen fra hovedreglen består i at *sin* og *sig (selv)* bruges til at referere til subjektet i en skjult sætning (Jacobsen & Jørgensen 2013: 541-545; sproget.dk). Se følgende eksempler med *sin* (kursiveringen er beholdt fra originalen):

- (3) Hun bad *ham holde sin mund*. (Han holdt *sin* mund).
- (4) Vi så *præsten gå tur med sin hund*. (Præsten gik tur med *sin* hund).
- (5) De fandt *ham siddende i sin bil*. (Han sad i *sin* bil).
- (6) *Rektors modtagelse af sine gamle elever* var rørende. (Rektor modtog *sine* gamle elever).
- (7) Vi vil gøre *hende ansvarlig for sine udtalelser*. (Hun er ansvarlig for *sine* udtalelser).
- (8) Kammeraterne hjalp *ham op på sit værelse*. (Han blev hjulpet op på *sit* værelse).
- (9) Jeg traf *direktøren på sit kontor*. (Direktøren var på *sit* kontor).
(Jacobsen & Jørgensen 2013: 542)

At det er *sin* der anbefales, er ret klart – på trods af at det kan gøre sætningerne tvetydige (se Diderichsen 1962: 56-57 for en mere nuanceret diskussion):

”I de fleste af den slags sætninger [dvs. dem i (3)-(9)] er det naturligst at bruge *sin (sit, sine)* sådan som det er gjort her – også selvom sætningerne nogle gange er dobbelttydige, og selvom man kunne gøre dem entydige ved at bruge *hans* eller *hendes* i stedet.”

(Jacobsen & Jørgensen 2013: 542)

”Og uanset om meningen er den ene eller den anden [i tve-tydige sætninger som *Kaj bad Lis ringe til sin mor*], så er sætningerne med *sin* naturlige og korrekte. Man kunne selvfølgelig fjerne risikoen for misforståelser ved at bruge *hans* eller *hendes* i stedet for *sin* [fx i *Kaj bad Lis ringe til hans/hendes mor*] [...]. Humlen er blot at disse sætninger dårligt kan anses for naturlige eller ægte danske sætninger, men snarest må betragtes som lidt fortænkte eller kunstige nødformuleringer.”

(Jacobsen & Jørgensen 2013: 543)

Ved skjulte sætninger træder det jeg kalder ’parafraseprincippet’, i kraft:

(10) **Parafraseprincippet**

Hvis man ud fra hovedreglen skal bruge *sin* eller *sig* (*selv*) i den omformulerede, enkle sætning, skal man ligeledes bruge *sin* eller *sig* (*selv*) i den ikkeomformulerede sætning.

Mere konkret bruges *sin* i (3)-(9) fordi man ifølge hovedreglen skal bruge *sin* i parafraaserne. Parafraseprincippet går tilbage til i hvert fald Baden (1789: 189) og Dichmann (1800: 403 f.) (se Diderichsen 1939: 14 ff. for flere detaljer).

Ved sætningskløvning træder parafraseprincippet også i kraft, se fx By-skov (1943: 86), Diderichsen (1939: 51; 1962: 96), H. Hansen (1932: 59), Mikkelsen (1975: 258-260; 1894: 329-330) og Aa. Hansen (1965: 112). I grammatikkerne er der bred enighed om at *sin* og *sig selv* bruges i sætningskløvning – helt fra 1800-tallet til nyere tid. Uden forbehold skriver Lefolii (1871: 98) således:

”Det hedder: *Det er sig selv, han snarest skulde vredes paa. [...]*
– *Det var ikke til sit Fædrelands men til sin egen Fordel, at han førte den ene Krig efter den anden og sejrede i dem alle.*”

(Lefolii 1871: 98)

I nyere sprogbeskrivelser er synspunkterne mere moderate, men der er ingen tvivl om at det er *sin* og *sig selv* der er hovedformerne (E. Hansen & Heltoft 2019: 589-590, 595; se også E. Hansen 1995: 128, Nølle 1984: 77-78). Blandt nyere beskrivelser indtager Tøgeby (2009: 443-444) det

mest radikale synspunkt: Han betragter det som et **definerende** træk ved sætningskløvning at man bruger *sin* og *sig selv*.

Dansk Sprognævn har lagt sig i slipstrømmen af litteraturen og med afsæt i parafraseprincippet anbefalet *sin* (og vel dermed også *sig selv*) i sætningskløvning. Det fremgår af to skriftlige svar fra hhv. 2012 og 2018. I begge svar var Sprognævnet ikke helt afvisende overfor brugen af *hans*.

Så vidt pronomenerne i sætningskløvning. Så mange bemærkninger finder man ikke om pseudokløvning, formentlig fordi pseudokløvning er meget mindre udforsket. Dette har den konsekvens at den reflektive reference i pseudokløvning vist også er gået under radaren. Sprognævnet er dog blevet spurgt om følgende sætning:

(11) [...] så det eneste hun kunne bevæge, var **sine/hendes** øjne.

I Sprognævnets svar (det førnævnte fra 2018) er det *sin* der anbefales. Anbefalingen hviler på parafraseprincippet; man ville bruge *sin* i *Hun kunne bevæge sine øjne*.

Opsummerende kan det siges at *sin* og *sig (selv)* er de anbefalede former i skjulte sætninger, sætningskløvning og pseudokløvning når der er tale om reference til et singularissubjekt. Ved reference til et pluralissubjekt anbefales *deres* og *sig (selv)*, uafhængigt af konstruktion.

3. Om sætningskløvning og pseudokløvning

I dette afsnit vil jeg kort beskrive sætningskløvning og pseudokløvning. Fælles for de to konstruktioner er at pronomenet i det udkløvede led kan referere til subjektet på tværs af en sætningsgrænse (hvilket det normalt ikke kan, se fx Wiwel 1901: 250, 343-344), og at konstruktionerne typisk kan parafraseres til en enkel sætning.

Sætningskløvning består typisk af *det* + *være* + det udkløvede led + en ledsætning, fx *Det er sofaen der står derude* (se fx Christensen 2019: 21; E. Hansen 1995: 126). Det udkløvede led er typisk fokuseret, mens informationen i ledsætningen er præsupponeret.

Det ser ud til at der er en vis enighed om at pseudokløvning (typisk) består af (i) en ledsætning indledt af et *hv*-ord + *være* + det udkløvede led, eller (ii) *det/den* + et eventuelt adjektiv + en ledsætning + *være* + det udkløvede led (se bl.a. Christensen 2019: 13, 44; Patten 2013: 7, 62-64):

(12) Hvad der står derude, er sofaen.

- (13) Det der står derude, er sofaen.
 (14) Det eneste, man garanteret taber her, er **sine** penge.
 (15) Det næste, Frida husker, er **hendes** mosters ansigt [...].
 ((14) og (15) er fra LA).

Da pseudokløvning som sagt er langt mindre udforsket end sætningskløvning, har man i litteraturen vistnok ikke taget stilling til om eksempler som følgende involverer pseudokløvning:

- (16) Ikke engang [sic] det tøj, hun har på, er **hendes** eget. (Fra LA)

(16) adskiller sig fra (13)-(15) ved at ledsætningen indledes af *det* + et substantiv. Eksempler som (16) tælles her med som forekomster på pseudokløvning.

Man antager normalt at sætningskløvning og pseudokløvning kan føres tilbage til en ukløvet sætning (Hansen 1995: 127). (12) og (13) kan således føres tilbage til *Sofaen står derude*. Men dette ikke altid er muligt, især ved pseudokløvning (Patten 2013: 62). Sætningen i (14) kan således ikke uden videre tilbageføres til en ukløvet sætning; man er nødt til at indsætte et *kun*: *Man taber garanteret kun **sine** penge her*. I (15) skal man fx indsætte *som det næste*: *Frida husker som det næste **hendes** mosters ansigt*. I (16) skal der omstruktureres helt: *Hun har tøj på som ikke en gang er **hendes** eget*. Det afgørende er dog ikke hvad konstruktionerne i (12)-(16) kaldes, men blot at pronomen her kan referere til subjektet på tværs af en sætningsgrænse, og at konstruktionen kan føres tilbage til en (evt. modifieret) enkel sætning.

4. Data og metoder

Som nævnt bruger jeg to korpuser i undersøgelsen: (i) MeMo, som indeholder ca. 64,6 mio. ord fra romaner fra det moderne gennembrud (1870-1899), og (ii) et korpus som indeholder ca. 894 mio. ord fra landsdækkende aviser (LA). De to genrer er ganske vist forskellige, men har det til fælles at de er undergået en form for redigeringsproces. Forfattere, journalister, redaktører og andre der har været inde over teksterne, har altså haft tid til at omformulere og fx vælge et andet pronomen end det der blev valgt i første omgang.

For at finde eksempler med sætningskløvning og pseudokløvning brugte jeg søgestrengene der består af følgende elementer:

(17) Sætningskløvning

- a. *Det/det* + en form af *være* + *sig/ham/hende/en/én/een/det/den/dem* + *selv* + komma
- b. en form af *være* + *det* + *sig/ham/hende/en/én/een/det/den/dem* + *selv* + komma
- c. *Det/det* + en form af *være* + *sin/sit/sine/hans/hendes/dens/dets* + 1-2 ord + komma
- d. en form af *være* + *det* + *sin/sit/sine/hans/hendes/dens/dets* + 1-2 ord + komma

(18) Pseudokløvning

- a. *Hvad/hvad/Det/det/Den/den* + 2-6 ord + komma + 0-1 ord + en form af *være* + *sig/ham/hende/en/én/een/selv/det/den/dem* + *selv* + komma
- b. *Hvad/hvad/Det/det/Den/den* + 2-6 ord + komma + 0-1 ord + en form af *være* + *sin/sit/sine/hans/hendes/ens/dens/dets*

Formerne *Det, det, Den, den, Hvad* og *hvad* skal indfange eksempler hvor disse ord har store og små begyndelsesbogstaver. Kommaet i søgestrengene i (17) skal indfange eksempler med kommaet før ledsætningen i sætningskløvning, mens kommaet i søgestrengene i (18) skal indfange eksempler med komma efter ledsætningen i pseudokløvning. I (17)a og (17)c søges der efter eksempler med ligefrem ordstilling, og i (17)b og (17)d søges der efter eksempler med omvendt ordstilling.

Da jeg er interesseret i alternationen mellem de anbefalede og ikkeanbefalede former, har jeg kun medtaget eksempler hvor en form er anbefalet, og en anden ikke er. Ved singularissubjekter der betegner kollektiver, kan man både bruge et pronomen i singularis og et pluralis, fx *Hvad Dansk Folkeparti derimod havde indflydelse på, var **dets** rolle som parlamentarisk grundlag, [...]* (fra LA). Sådanne eksempler har jeg ikke medtalt fordi der ikke er nogen anbefaling, hverken den ene eller den anden vej (det fremgår af et skriftligt svar fra 2006). Under alle omstændigheder var der ganske få eksempler af den slags.

Endelig udelades også tvivlsomme forekomster. Interessant nok var dette problem særligt relevant for søgeresultaterne med *hans* og *ham selv* ved sætningskløvning. Hvis der er eksempler der fejlagtigt er blevet sorteret fra, så er det især dem med *hans* og *ham selv*. Det gør det forholdsvis store antal medtalte forekomster af *hans* og *ham selv* endnu mere overbevisende.

5. Resultater

I dette afsnit præsenteres og diskuteres resultaterne for sætningskløvning og pseudokløvning. Der i alt kun 450 eksempler. Dette er et ret lille tal i betragtning af at det samlede korpusmateriale er ganske stort.

I det følgende vil jeg præsentere fordelingen af de forskellige pronomi- nale former. For at finde ud af om en given forskel er statistisk signifikant, vil jeg bruge binomialtests, chi i anden-tests og Fischer's exact tests. Jeg opererer med et signifikansniveau på 0,05; dvs. en p-værdi under 0,05 betyder at en forskel er statistisk signifikant. Da jeg dog i alt laver 23 stati- stiske tests, er der en forøget risiko for at nogle af testene er falsk-positive. Jeg har derfor anvendt Benjamini-Hochberg-metoden for at kontrollere for antallet af falsk-positive tests (False Discovery Rate, forkortet FDR). Jeg sætter FDR til 0,05, dvs. at 5 % af alle signifikante tests i gennemsnit alligevel ikke er signifikante.

I de følgende tabeller angives kun de modsætninger hvor der er en eller flere relevante forekomster, fx *sin* vs. *hans/hendes*. I mange af tabellerne angives fx ikke modsætningen *sin* vs. *ens*, ganske enkelt fordi der dér ikke er nogen forekomster der angår denne modsætning.

5.1. Sætningskløvning

5.1.1. Resultater for MeMo

Nedenfor ses resultaterne for sætningskløvning i MeMo (de anbefale- de former markeres med **fed**, de ikkeanbefalede former er i ordi- nær):

	Subjektstype	Refleksive former	Nonrefleksive former	I alt
Possessive pronomener	Han/hun	Sin (26)	Hans/hendes (42)	68
	De	Sin (0)	Deres (2)	2
	I alt	26 (37 %)	44 (63 %)	70 (100 %)
Personlige pronomener	Han/hun	Sig selv (6)	Ham/hende selv (0)	6
	Den/det	Sig selv (1)	Den/det selv (0)	1
	I alt	7 (100 %)	0 (0 %)	7 (100 %)

Table 1. Fordeling af pronomener i sætningskløvning (MeMo).

Hvad de possessive pronomener angår, bruges *hans/hendes* mere end *sin* (62 % *hans/hendes* vs. 38 % *sin*). Forskellen ville have været statistisk signi- fikant hvis testen var blevet lavet i isolation ($p = 0,03406$), men brugen af Benjamini-Hochberg-metoden betyder at forskellen alligevel ikke er signi-

fikant. I øvrigt er der kun to eksempler med reference til et pluralissubjekt, og i begge eksempler bruges *deres*. Se eksempler nedenfor:

- (19) [...] som om det var **sine** egne Følelser, hun tolkede.
 (20) Men at det var **hans** Hustru, han skulde tale saaledes med, det vakte pludselig en mørk Tanke, [...].
 (21) [...] men saa tænkte han paa, at det var **deres** Fritid, de brugte, [...].

Hvad *sig selv* vs. *ham/hende selv* angår, forekommer *sig selv* signifikant mere ($p = 0,01563$). Og der var ét eksempel med *sig selv* vs. *den/det selv*. Eksempler:

- (22) [...], som om det var **sig selv**, hun anklagede, fortalte hun hele den Samtale, [...].
 (23) Det unge skyder ud af det gamle [...] og bærer friskt Liv tilbage til dets Kveld. Men saa kommer det rigtignok an paa, [...] om dette skal bli til Velsignelse, og det beror paa det gamle selv, om det var **sig selv**, det elsked i det ny, som skød ud fra det, [...].

5.1.2. Resultater for LA

Nedenfor ses resultaterne for sætningskløvning i LA:

	Subjektstype	Refleksive former	Nonrefleksive former	I alt
Possessive pronomener	Han/hun	Sin (39)	Hans/hendes (66)	105
	Man	Sin (2)	Ens (16)	18
	De	Sin (0)	Deres (42)	42
	I alt	41 (25 %)	124 (75 %)	165 (100 %)
Personlige pronomener	Han/hun	Sig selv (14)	Ham/hende selv (12)	26
	Den/det	Sig selv (1)	Den/det selv (0)	1
	Man	Sig selv (0)	En/én/een selv (1)	1
	De	Sig selv (3)	Dem selv (5)	8
	I alt	18 (50 %)	18 (50 %)	36 (100 %)

Tabel 2. Fordeling af pronomener i sætningskløvning (LA).

I andenøverste række ses det at der er stor variation mellem *hans/hendes* og *sin*; *hans/hendes* forekommer signifikant mere end *sin* ($p = 0,005409$).

Ens forekommer også signifikant mere end *sin* ($p = 0,0006561$). Der er yderligere 42 eksempler med reference til pluralissubjekt, alle med *deres*.
Eksempler:

- (24) Det var **sin** egen ensomhed, han tænkte på.
- (25) Det var **hans** egen morfar, at den nu 58-årige musiker stjal penge fra.
- (26) Hvorfor er det så vigtigt, at det er **sine** gener, man bidrager med?
- (27) I solomoderskabet er det **ens** egen enlighed, man kroner: [...].
- (28) På videoen fortæller Henrik Vindfeldt, at det er **deres** egen afføring, de er smurt ind i.

Hvad de personlige pronomener angår, er andelen af *sig selv* og andelen *ham/hende selv* næsten lige store, og forskellen er ikke statistisk signifikant ($p = 0,845$). Det samme gælder *sig selv* overfor *dem selv* (3 forekomster overfor 5; $p = 0,7266$). De to forekomster ved subjektstyperne *den/det* og *man* kan man ikke sige noget statistisk meningsfuldt om, men de indgår i eksempel-materialet nedenfor:

- (29) [...] eller var det **sig selv**, hun truede?
- (30) Hvad enten gud eller djæveln fylder naturen, er det **sig selv**, mennesket ser.
- (31) Måske er det én **selv**, man er vred på, [...].
- (32) [...], og derfor er det **sig selv**, de kigger på, [...].
- (33) De opfatter simpelthen ikke, at det er **dem selv**, de kigger på.

5.2. Pseudoklønning

5.2.1. Resultater for MeMo

Nedenfor følger resultaterne for MeMo:

	Subjektstype	Refleksive former	Nonrefleksive former	I alt
Possessive pronomener	Han/hun	Sin (4)	Hans/hendes (20)	24
	De	Sin (0)	Deres (2)	2
	I alt	4 (15 %)	22 (85 %)	26 (100 %)
Personlige pronomener	Han/hun	Sig selv (1)	Ham/hende selv (0)	1
	I alt	1 (100 %)	0 (0 %)	1 (100 %)

Tabel 3. Fordeling af pronomener i pseudoklønning (MeMo).

De ikkeanbefalede former *hans/hendes* bruges signifikant mere end *sin* ($p = 0,0007719$). Ved modsætningen *sin* vs. *deres* er der 0 forekomster på *sin* og 2 på *deres*. Eksempler:

- (34) [...] det eneste, han muligvis kan glemme, er **sin** Koffert og **sine** Penge, [...].
 (35) Det eneste, han beklagede sig over, var **hans** Jomfruer, [...].
 (36) Den eneste Lyd, de hørte, var **deres** egne Fodtrin [...].

Der var kun ét eksempel med personlige pronomener i pseudoklønning:

- (37) Det første, hun blev sig bevidst, var **sig** selv staaende midt paa Landevejen [...].

5.1.2. Resultater for LA

Nedenfor følger resultaterne for LA:

	Subjektstype	Refleksive former	Nonrefleksive former	I alt
Possessive pronomener	Han/hun	Sin (42)	Hans/hendes (39)	81
	Den/det	Sin (0)	Dens/dets (4)	4
	Man	Sin (7)	Ens (2)	9
	De	Sin (0)	Deres (33)	33
	I alt	49 (39 %)	78 (61 %)	127 (100 %)
Personlige pronomener	Han/hun	Sig selv (6)	Ham/hende selv (0)	6
	Man	Sig selv (6)	En/én/een selv (0)	6
	De	Sig selv (1)	Dem selv (5)	6
	I alt	13 (72 %)	5 (28 %)	18 (100 %)

Tabel 4. Fordeling af pronomener i pseudoklønning (LA).

Der er stor variation mellem *sin* og *hans/hendes*, 42 forekomster med *sin*, 39 med *hans/hendes*. Forskellen er ikke statistisk signifikant ($p = 0,8243$). Forskellen ved modsætningen *dens/dets* vs. *sin* er heller ikke statistisk signifikant ($p = 0,0625$). Det samme gælder forskellen ved *sin* vs. *ens* ($p = 0,08984$). De ikkesignifikante forskelle skyldes det lave antal forekomster.

I pluralis er *deres* enerådende overfor *sin*, og forskellen er statistisk signifikant ($p = 2,328 \cdot 10^{-10}$). Se eksempler nedenfor:

- (38) [...] og det, hun møder, er **hendes** egne forestillinger [...].
 (39) Det dyrebareste, man har som borgmester, er **sin** integritet [...].
 (40) En ufatteligt narcissistisk fisk, der forelsker sig så meget i sit eget spejlbillede [...], at den til sidst dør af det. Måske lykkelig, fordi det sidste, den ser, er **dens** eneste ene.
 (41) I terapien kan det ofte vise sig, at det, man kæmper med, er **ens** egen fordømmelse [...].
 (42) [...] så det eneste, man selv skal medbringe, er **sin** eventyrlyst.
 (43) Hvad de færreste dog tager med sig, er **deres** affald [...].

Ved de personlige pronomener er der ganske få eksempler, og man skal derfor være varsom med at drage for stærke konklusioner. *Sig selv* bruges dog signifikant mere end *ham/hende selv* ($p = 0,01563$) og signifikant mere end *én selv* ($p = 0,01563$). Ved pluralissubjekt er det ikke statistisk signifikant at *dem selv* bruges mere end *sig selv* ($p = 0,1094$). Eksempler:

- (44) [...] fra begyndelsen fandt hun ud af, at det, hun ville undersøge i kunsten, var **sig** selv.
 (45) Det eneste, man kan være, er **sig** selv.
 (46) Det, de kommer med, er **sig** selv, [...].
 (47) Det eneste, politikerne tænker på, er **dem** selv.

5.3. Overordnede resultater

I det følgende gennemgås de overordnede resultater. Se resultaterne for sætningskløvning nedenfor:

Korpus	Numerus	De anbefalede former	De ikkeanbefalede former	I alt
MeMo	Sg.	33 (44 %)	42 (56 %)	75 (100 %)
	Pl.	2 (100 %)	0 (0 %)	2 (100 %)
LA	Sg.	56 (37 %)	95 (63 %)	151 (100 %)
	Pl.	45 (90 %)	5 (10 %)	50 (100 %)
MeMo + LA	Sg.	89 (39 %)	137 (61 %)	226 (100 %)
	Pl.	47 (90 %)	5 (10 %)	52 (100 %)

Tabel 5. Den samlede fordeling af anbefalede og ikkeanbefalede former i sætningskløvning

I singularis er der overordnet set stor variation mht. de anbefalede og de ikkeanbefalede former, 39 % overfor 61 % (se den andennederste ræk-

ke). De ikkeanbefalede former bruges signifikant mere end de anbefalede former ($p = 0,0008544$). I pluralis er der stort set ingen variation, 90 % overfor 10 % ($p = 6,424 \cdot 10^{-10}$).

Se resultaterne for pseudoklønning nedenfor:

Korpus	Numerus	De anbefalede former	De ikkeanbefalede former	I alt
MeMo	Sg.	5 (20 %)	20 (80 %)	25 (100 %)
	Pl.	2 (100 %)	0 (0 %)	2 (100 %)
LA	Sg.	61 (58 %)	45 (42 %)	106 (100 %)
	Pl.	34 (87 %)	5 (13 %)	39 (100 %)
MeMo + LA	Sg.	66 (50 %)	65 (50 %)	131 (100 %)
	Pl.	36 (88 %)	5 (12 %)	41 (100 %)

Tabel 6. Den samlede fordeling af anbefalede og ikkeanbefalede former i pseudoklønning

I singularis er der overordnet set stor variation mellem de anbefalede og de ikkeanbefalede former, 66 forekomster overfor 65 (forskellen er ikke signifikant: $p = 0,9017$). I pluralis er der derimod kun mindre variation, 88 % overfor 12 %, og forskellen er signifikant ($p = 3,921 \cdot 10^{-7}$).

Hvis vi lægger alle tallene sammen for begge typer klønning, får vi et samlet billede af sprogbrugen:

Korpus	Numerus	De anbefalede former	De ikkeanbefalede former	I alt
MeMo	Sg.	38 (38 %)	62 (62 %)	100 (100 %)
	Pl.	4 (100 %)	0 (0 %)	4 (100 %)
LA	Sg.	117 (46 %)	140 (54 %)	257 (100 %)
	Pl.	79 (89 %)	10 (11 %)	89 (100 %)
MeMo + LA	Sg.	155 (43 %)	202 (57 %)	357 (100 %)
	Pl.	83 (89 %)	10 (11 %)	93 (100 %)
	Sg. + pl.	238 (53 %)	212 (47 %)	450 (100 %)

Tabel 7. Den samlede fordeling af de anbefalede former og ikkeanbefalede former i sætningsklønning og pseudoklønning

Den nederste række viser at der er stor variation i sprogbrugen: I 53 % af tilfældene vælger sprogbrugerne en anbefalet form; i 47 % af tilfældene vælger de en ikkeanbefalet form. Forskellen er ikke signifikant ($p = 0,08304$). Variationen er især at finde i singularis (se den tredjenederste

række); de ikkeanbefalede former forekommer her signifikant mere end de anbefalede ($p = 0,01727$).

I pluralis er der stort set ingen variation: Her vælger sprogbrugerne altovervejende de anbefalede former (se den andennederste række). Det er de mange forekomster af *deres* der får balancen til at tippe (79 eksempler med *deres*, 0 med *sin*). Der er ikke mange forekomster der er relaterede til modsætningen *sig selv* vs. *dem selv* (4 eksempler med *sig selv*, 10 med *dem selv*), og forskellen er ikke statistisk signifikant ($p = 0,08978$). I disse data er der altså ikke noget der tyder på at den anbefalede form *sig selv* bruges mere end *dem selv*.

Resultaterne i pluralis er interessante at sammenholde med hvordan (i) *sig (selv)* og *dem (selv)* og (ii) *sin* og *deres* opfører sig **udenfor** begge slags kløvning. Hvad frekvensforholdet mellem *sig (selv)* og *dem (selv)* angår, findes der, så vidt jeg ved, endnu ikke nogen undersøgelse heraf, og en sådan undersøgelse er ønskværdig.

Hvad *sin* vs. *deres* angår, finder Jensen i sin undersøgelse af talesprogs-korpusset LANCHART at der er 7 % *sin* og 93 % *deres* ud af 644 eksempler (Jensen 2009: 137). Og Katrine Rosendal Ehlers informerer mig om at der i hendes bearbejdede (men upublicerede) data fra KorpusDK er en fordeling på ca. 2 % *sin* og 98 % *deres*. I mine data er der ingen variation (0 eksempler med *sin*, 79 med *deres*), men det kan skyldes at der er for lidt data. Ehlers fandt kun følgende eksempel på sætningskløvning med *sin* (præsenteret ved hendes ph.d.-forsvar i april 2024): *Det var fra sine østafrikanske kystforter, at tyskerne ekspanderede mod vest* (KorpusDK).

6. Diskussion

Som nævnt bygger undersøgelsen på blot 450 eksempler. Det er svært at vide hvorfor der er så få eksempler. Måske forsøger sprogbrugeren at undgå sætningskløvning og pseudokløvning i forbindelse med et pronomen der refererer til subjektet i ledsætningen – ganske enkelt fordi man er i tvivl om hvilken form man skal bruge. Men selv dér hvor der ikke er nogen variation, fx ved modsætningen *deres* vs. *sin*, er det ikke sådan at der er tusindvis af eksempler.

Det mest bemærkelsesværdige resultat er at de ikkeanbefalede former i singularis samlet set forekommer signifikant mere end de anbefalede former ($p = 0,000435$); se den tredjenederste række i tabel 7. I slutningen af 1800-tallet brugte man de ikkeanbefalede former i singularis i 62 % af

tilfældene, mens det tilsvarende tal i moderne dansk er 54 %. Men selvom forskellen ikke er statistisk signifikant ($p = 0,1977$), er der ikke noget der tyder på at man i mindre grad følger anbefalingerne i dag.

Resultaterne for singularis viser at både den århundredlange anbefaling om at bruge *sin* og *sig selv* i sætningskløvning og Sprognævnets anbefaling om at bruge *sin* og *sig selv* i pseudokløvning ikke er helt i overensstemmelse med sprogbrugen, hverken i slutningen af 1800-tallet eller i moderne dansk. Dette giver anledning til at genoverveje disse skriftsproglige anbefalinger. Sprognævnet tager nemlig i sin rådgivning ikke kun udgangspunkt i det der står i grammatikkerne, men også i sprogbrugen hos den gode og sikre sprogbruger (se også Diderichsen & Schack 2015).

Én mulighed er at ophøje **alle** de nu ikkeanbefalede former til også at være anbefalede former. Det har fordelen at reglerne bliver forenklet. En væsentlig ulempe vil være at former der sjældent forekommer eller slet ikke forekommer, vil være 'tilladte'. Man vil således kunne skrive *ens* ved *man* som subjekt, se (48), og *sin* og *dem selv* ved pluralissubjekt, se (49) og (50) (måske er det eksemplerne i (49) der er mindst gangbare):

- (48) a. Det er **ens** mor man skal lytte til.
 b. Den man skal lytte til, er **ens** mor.
- (49) a. Det var **sin** mor de besøgte.
 b. Den de besøgte, var **sin** mor.
- (50) a. Det var **dem selv** de bebrejdede.
 b. Dem de bebrejdede, var **dem selv**.

En anden løsning er at man **kun** i singularis ophøjer de ikkeanbefalede former til anbefalede former (fx *Det var hans egne bøger han bedst kunne lide*). Dette har fordelen at af de problematiske eksempeltyper i (48)-(50) er det kun brugen af *ens* i eksempler som (48) der bliver anbefalet. Til gengæld vil sprogbrugeren skulle holde styr på **to** regelsæt: Ved singularissubjekt vil der være valgfrihed, og ved pluralissubjekt skal man kun bruge *deres* og *sig selv*.

Interessant nok er den præskriptive regel om *sin* og *sig selv* i sætningskløvning ikke nævnt i nyere behandlinger af sprogrigtighed (Jacobsen & Jørgensen 2013; sproget.dk), i modsætning til nyere grammatiske beskrivelser (se afsnit 2). På Grammatiknetværksmødet 2023 spurgte

jeg tilhørerne om de havde hørt om reglen i deres skolegang, og det var ikke tilfældet for de fleste tilstedeværende. Hvis det samme gælder for lægmænd, falder dette fint i tråd med at der er stor variation i sprogbrugen.

Hvis reglen lever og altid har gjort det, ville vi ved singularissubjekt forvente at andelen af de anbefalede former ved sætningskløvning (39 %) ville være større end andelen af anbefalede former ved pseudokløvning (50 %) (se tabel 5 og 6), men det er ikke tilfældet. Tværtimod er andelen af de anbefalede former ved pseudokløvning signifikant større end ved sætningskløvning ($p = 0,02163$). (De tilsvarende andele ved pluralissubjekt er 90 % for sætningskløvning og 88 % for pseudokløvning, og forskellen er ikke statistisk signifikant ($p = 0,7448$)).

Noget kunne altså tyde på at der ikke er mange der kender (eller kendte) og bevidst anvender (eller anvendte) reglen. *Sin* og *sig selv* bruges ganske vist i sætningskløvning, men næppe fordi sprogbrugeren følger en tillært præskriptiv regel. Også i dét lys giver det god mening at indlægge mere frihed i anbefalingerne.

7. Sammenfatning

I denne artikel har jeg behandlet to tilfælde hvor et pronomen refererer til et subjekt på tværs af en sætningsgrænse: i sætningskløvning og pseudokløvning. Sprogbrugen blev undersøgt i to korpusser: (i) MeMo (romaner fra 1870-1899) og (ii) et korpus bestående af landsdækkende aviser (LA). Overordnet set er der stor variation i sprogbrugen ved singularissubjekt. De anbefalede former er ikke særlig dominerende, tværtimod: De ikkeanbefalede former forekommer signifikant mere end de anbefalede. Ved pluralissubjekt er den anbefalede form *deres* derimod enerådende overfor *sin*.

Dette giver anledning til at overveje om Dansk Sprognævn bør ændre sine anbefalinger. Her diskuterede jeg to muligheder: (i) **Alle** de ikkeanbefalede former ophøjes til anbefalede former, og (ii) **kun** de ikkeanbefalede former ved singularissubjekt ophøjes til anbefalede former. Endelig diskuterede jeg om sprogbrugerne kender til reglen om *sin* og *sig selv* ved sætningskløvning og bevidst bruger den.²

2 Tak til den anonyme fagfælle, Jan Heegård Petersen og Katrine Rosendal Ehlers for diskussion og brugbare kommentarer. Også tak til Christian Aaris Lærkedahl Ørnkov for hjælp til de statistiske beregninger.

Om forfatteren

Michael Nguyen, ph.d., forsker, Dansk Sprognævn.

Litteratur

- Baden, Jacob (1789): *Forelæsninger over det danske Sprog, eller resonneret dansk Grammatik*. København: Fr. Brummers Forlag.
- Byskov, Jens (1943): *Dansk Sproglære*. 4. udg. Gjedved – Horsens: Schönberg.
- Christensen, Marie Herget (2019): *Kløvninger - hvad er det det er? Danske sætningskløvnings struktur, funktion og brug*. København: Københavns Universitet.
- Dansk Sprognævn (u.å.): Pronomener. <https://dsn.dk/wp-content/uploads/2021/01/pronomener-1.pdf>
- Dichmann, Carl Frederik (1800): *Forsøg til en dansk Sproglære*. København: Joh. Fred. Schultz.
- Diderichsen, Paul (1939): *Om pronominerne sig og sin*. København: Ejnar Munksgaard.
- Diderichsen, Paul (1962): *Elementer dansk grammatik*. 3. udg. København: Gyldendal.
- Diderichsen, Philip & Jørgen Schack (2015): Jagten på den gode og sikre sprogbruger. *Nyt fra Sprognævnet* 2015/3, 1-8.
- Dyhr, Mogens (1978): *Die Satzspaltung im Dänischen und Deutschen: eine kontrastive Analyse*. Tübingen: Narr.
- Ehlers, Katrine Rosendal (2024): *Number-sensitive reflexive pronouns in Danish. Optionality, microvariation, and cyclic change*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Hansen, Aage (1965): *Vort vanskelige sprog*. København: Grafisk Forlag.
- Hansen, Erik (1995): Sætningskløvning i moderne dansk. *Danske Studier* 90, 126-146.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft (2019): *Grammatik over det danske sprog*. 2. udg. Århus: Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Hans (1932): *Dansk Sproglære*. København: Gyldendalske Boghandel - Nordisk Forlag.
- Jacobsen, Henrik Galberg & Peter Stray Jørgensen (2013): *Håndbog i nu-dansk*. 6. udg. Letland: Ordbogen A/S.
- Jensen, Torben Juel (2009): Refleksivt anvendte pronominer i moderne dansk. *Ny forskning i grammatik* 16, 131-151. <https://doi.org/10.7146/nfg.v17i16.23735>

- Lefolii, Hans Henrik (1871): *Sproglærens Grundbegreber, som de komme til Udtryk i Modersmaalets Sprogform: Bidrag til dansk Sproglære*. København: C. A. Reitzel.
- Mikkelsen, Kristian (1975): *Dansk ordføjningslære med sproghistoriske tillæg Håndbog for viderekomne og lærere*. 2. udg. København: Lehmann & Stages Forlag.
- Nølke, Henning (1984): Clefting in Danish? *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 14, 72-112. <https://doi.org/10.7146/nys.v14i14.13332>
- Patten, Amanda L. (2013): *The English it-cleft. A constructional account and a diachronic investigation*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110279528>
- sproget.dk. Hans, hendes eller sin · uddybning. *sproget.dk*. <https://sproget.dk/raad-og-regler/typiske-problemer/hans-hendes-eller-sin/hans-hendes-sin-uddybning/>.
- Togebj, Ole (2009): Ordkløveri. I: *Dramatikken i grammatikken*. Rita Therkelsen & Eva Skafte Jensen (red.). Roskilde: Roskilde Universitet, 439-455.
- Wiwel, Hylling Georg (1901): *Synspunkter for Dansk Sproglære*. København: Det nordiske Forlag Ernst Bojesen.